

РЕЦЕНЗИЯ

на Дисертационен труд

разработен от Мартин Събчов Николов

на тема: **„КОГНИТИВНИ НАРУШЕНИЯ И ЛИЧНОСТНИ ПРОМЕНИ ПРИ БОЛНИ СЪС СИНДРОМ НА ОБСТРУКТИВНА СЪННА АПНЕЯ“**

за придобиване на образователна и научна степен **„доктор“** по професионално направление 3.2. Психология (Клинична психология)

Научен ръководител: професор д.пс.н. Ваня Матанова

Научен консултант: професор д-р д.м. Огнян Георгиев

Рецензент: проф. д.пс.н. Румяна Крумова-Пешева

Темата на дисертационната разработка е посветена на сериозен и актуален въпрос в медицинската практика, свързан с все по-широкото разпространение на състоянията на сънна апнея. Съществуват множество проучвания, които посочват подобни състояния като резултат от редица телесни болести, начин и качество на живот, равнище на тревожност и дистрес, хранителни стереотипи и др. Психичните измерения на нарушенията в съня също представляват важен акцент с оглед прецизната психодиагностика на различни смущения, водещи до сериозна промяна в ефективното функциониране на личността. Когнитивната и афективната сфера, поведенческите аспекти и адаптацията на индивида с дихателни проблеми са специфичен обект на

изследване в клиничната психология, който напълно заслужава внимание и задълбочено проучване.

Дисертационният труд е разположен на 252 страници и съдържа 12 глави със съответни подчасти към някои от тях. Библиографската справка се състои от 333 източника, от които 18 са на кирилица, а останалите 315 – на латиница. Всички използвани заглавия са абсолютно релевантни на разглежданата проблематика. Данните са илюстрирани посредством 55 фигури и 42 таблици. Посочени са 5 публикации на автора и 4 участия в конгреси. Включени са също участия на Мартин Николов в два сериозни медицински научно-изследователски проекта. В Приложение са представени методиките от емпиричното изследване.

Авторефератът обхваща 71 страници и представлява информативно, обобщено и аналитично резюме на отделните части от дисертационния труд с главните аспекти в тях.

Във Въведението на дисертацията се описва по убедителен начин многообразието от нарушения на дишането по време на сън, които представляват сериозен медицински проблем. Този проблем е свързан с патологични органични промени, което може да доведе до частична или пълна инвалидизация и повишена смъртност. Авторът обръща внимание върху трудностите в диагностицирането на болните, произтичащи често от липсата на информираност и на преценка за тежестта и последствията от подобен род функционални и органични смущения на дишането по време на сън. Отбелязва по подходящ начин актуалната тенденция в съвременната медицинска практика към повишаване броя на заболявания като: обструктивна белодробна болест, астма, ендокринни и сърдечно-съдови болести и др.

Литературният обзор на дисертационната разработка включва част, отразяваща физиологията на дишането, белодробната вентилация и газообмен като физиологични механизми за поддържане нормалната структура на дишането, показатели като честота на дишането, минутен дихателен обем и др. Разгледани са някои основни нарушения като: хипоксемия, десатурация на кислорода, хипоксия, хиперкапния и др. Контролът на вентилацията е представен във връзка с постоянната дихателна честота и с интеграцията на цялостния процес на дишането и ефективното органично функциониране.

По подобен изчерпателен начин е показана физиологията на съня от гледна точка на съвременните възгледи за неговата функционална и динамична природа, процесни

характеристики, неврологични и психични основи. Описани са доста информативно и професионално фазите, архитектурата на съня, неговата цикличност, структура и ефективност, психичните аспекти на сънуването в норма и патология.

Специално внимание е отделено от автора на нарушенията в дишането по време на сън. Отражена е подробна и информативна систематизация и класификация. Отбелязани са и някои основни термини при този род дихателни дисфункции като: апнея, хипопнея, синдром на централна сънна апнея, хиповентилация, микросъбуждания и др. В същата част подходящо са показани и някои въпросници за оценка на съня – на неговото качество, латентност, на патологичната сънливост и др. Отделено е специално място от Мартин Николов на инструменталните методи за изследване нарушенията на дишането по време на сън.

Синдромът на обструктивната сънна апнея е представен изключително изчерпателно и задълбочено от автора от гледна точка на дефиницията, епидемиологията, на рисковите и етиопатогенетични фактори, на симптоматологията, пълната клинична изява и стандарта на лечение в светлината на добрите професионални практики. С чувствителност и усет Мартин Николов отбелязва промените в качеството на живот на болните с посочената диагноза, както и в тяхното когнитивното функциониране. Анализирани са резултати от изследвания, в които се проследяват нарушенията на вниманието, променените сценарии в обработването на постъпващата информация, на паметовите, езикови и мисловни функции, емоционалните процеси и проблеми, в които водещи са повишеният депресивитет и повишената тревожност. Специално внимание Мартин Николов отделя на афективните смущения под влияние на дистреса и изчерпването от заболяването. Разглеждат се възможните изменения и в екзекутивните функции с тенденции към инхибиране на активността, затруднения в регулацията на афектите, в способностите за анализ и синтез, в планирането и взимането на решения и др.

По задълбочен и информативен начин Мартин Николов посочва и възможните личностни изменения при хронифициране на заболяването. Изведена е подходящо склонността към повишена подозрителност, раздразнителност, недоверчивост и агресивно отреагиране. Анализирани са тенденцията към самонараняване и към повишени равнища на тревожност и страх. Авторът умело интерпретира типологията на личността в някои от психосоматичните теории, според която личностите тип D имат най-сериозна предразположеност към състояния на сънна апнея. Обръща се важно внимание и на

въпросите за терапията и нейното влияние върху емоционалното и личностно функциониране на болните.

В трета глава на разработката е дефинирана основната цел и са посочени 5 изследователски задачи.

Четвърта глава „Материали и методи“ се отнася до дизайна и организацията на емпиричното изследване. То е проведено с 276 лица, като групата от пациенти обхваща 224 от тях. Контролната група е от 52 души. Процедурата е реализирана абсолютно коректно и са спазени всички професионални изисквания за целта. Представени са включващи и изключващи критерии, както за групата на пациентите, така и за групата на здравите участници. Посочени са напълно компетентно клиничните, инструментални и психологични методи на проучването. Използваните подходи и методики са изцяло подходящо подбрани с оглед проверката на хипотезите и реализирането на целта и задачите на изследването. За статистическата обработка на данните са използвани дескриптивен, вариационен анализ, Т-тест, корелационен анализ, графични изображения и др.

Пета глава от дисертационната разработка се отнася до представянето на получените резултати. Използваните таблици и фигури са много ясна и информативна илюстрация на данните от изследването по различните параметри. Показани са демографските особености, разпределението на изследваните лица, антропометрични и клинични характеристики и др. Анализът на изведените елементи се отличава с голяма прецизност и изчерпателност, както по отделните изследователски линии, така и спрямо установените тенденции, закономерности и значими различия. Сравняването на резултатите показва точно и убедително взаимовръзките между разнородните свързани фактори, между сериозен брой медицински, социални, инструментални и психологични критерии. Прави силно впечатление многокомпонентността и задълбочеността на емпиричното изследване, което е достойно за уважение и демонстрира високата рефлексивност и изчерпателност на изследователския проект на Мартин Николов.

Шеста глава включва обсъждането на получените резултати. Дискутират се синтетично и аналитично критериите и начините на разпределение на изследваните лица, което е доказателство за наличието на различни пластове на изследването с цел максимално прецизна диагностика. Проблематизиран е основателно въпросът за продължителността на заболяването „синдром на обструктивна сънна апнея“ като

играещ важна роля за възникване на патологични мозъчни състояния, но също явяващ се и условие за интензивен дистрес, за афективни и поведенчески промени, за категорични нарушения в обичайния стереотип. Поставен е сериозен акцент и върху измененията в качеството на живот на болните, върху завишените нива на депресия и тревожност и трудностите, произтичащи от тези тенденции.

Данните се съпоставят с редица други изследвания – български и чуждестранни и се провежда умела и интерпретативна дискусия с тях. Нарушенията на съня се подчертават с особена сериозност като етиопатогенетичен фактор за възникване на редица физически и психични дисфункции. Когнитивните и афективни смущения се отбелязват като застрашаващо прогресиращи и динамични. Груповите и подгрупови анализи създават цялостна и изчерпателна картина на особеностите и тежестта на проучваното заболяване.

Важен акцент е поставен от автора върху постепенната инвалидизация на пациентите с подобен род хронична болест, както и върху необходимостта от по-голям брой изследвания относно личностната промяна и нейното влияние върху хода на лечението и ефекта от него. Обърнато е специално внимание и на усещането за неразположение, дискомфорт и болка на индивидуално равнище, което от своя страна може да доведе до създаване на трайна фобийна и тревожна нагласа у болния.

В изследванията на различните състояния на нарушения на дишането до настоящия момент относно личностните промени при проучваната група пациенти съществуват недостатъчно и противоречиви данни. В този смисъл дисертационният труд на Мартин Николов е сериозен опит да се постави акцент върху необходимостта от комплексна оценка на различните параметри на личността и цялостното функциониране на болните. Достоеен за уважение е стремежът да се открият съществени взаимовръзки между антропометрични, клинични, полисомнографски фактори и качеството на живот, влияещи върху протичането и развиването на болестта.

От значение е да се отбележи като сериозен принос на дисертационния труд изграждането на практически алгоритъм за изследване на нервно-психологичното състояние при болни с обструктивна сънна апнея. Той се явява значима клинично-психологична стратегия, в която се отчитат разнородните характеристики на болестта и на промените, произтичащи от нейния хроничен характер. Отбелязват се многопластовите особености, поликаузалността и разнородните ѝ дезинтегриращи

елементи. Многофакторният облик на заболяването изисква и голям брой разнообразни диагностични и терапевтични стратегии.

Предложените изводи са умел и аналитичен отговор на проведените изследователски линии и на тенденциите в тях. Отличават се със сериозна и задълбочена интерпретативност. Отбелязани са значими за клинично-психологичната и медицинската практика приноси на дисертационната разработка, които се отнасят до подробния и комплексен анализ на различните параметри в органичното, когнитивното и афективното функциониране на болните с посочената диагноза, до клиничните прояви, тежестта на болестта и качеството на живот на пациентите, до взаимовръзките между апаратната терапия и психологичните методи и подходи.

Не на последно място е и фактът, че в работата ясно личи вниманието, усетът и грижата на докторанта към конкретния болен човек, към неговото страдание и към проекциите на настоящото му и бъдещо функциониране.

Държа да подчертая още веднъж, че с особено значение е и изготвянето на краткия практически алгоритъм за изследване на емоционалното, когнитивното и личностното функциониране на болните. Предлагам този алгоритъм да бъде подготвен и публикуван от Мартин Николов като наръчник за работа в клиничната практика.

Мога да отбележа също, че авторът се е съобразил с предложените от мен препоръки към дисертационната разработка.

В заключение: смятам, че актуалността и значимостта на разработваната тема в областта на клинично-психологичната и на медицинската практика са безспорни. Идеята за провеждане на подобно емпирично изследване е представена и осъществена от автора абсолютно коректно, изчерпателно и професионално. Дисертационният труд съдържа важни и новаторски елементи по отношение на изследваните феномени и по отношение на тенденциите за тяхното прилагане. Показва убедителните способности на автора за теоретичен анализ и синтез на разнородни психични процеси и състояния в тяхната цялостна и динамична картина. Ясно личат и уменията му за провеждане на задълбочени и многопластови изследователски проекти. Всичко това ми дава основание да предложа напълно убедено на уважаемото научно жури на Мартин Николов да бъде присъдена

научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.2.
Психология (Клинична психология).

Изготвил рецензията.....

(проф. Р. Крумова-Пешева, д.пс.н.)

30.09.2019г.

гр. София